

Husholdningenes status og endring

Husholdningenes antall og sammensetning har forandret seg mye de siste tiårene. Veksten i antallet skyldes først og fremst at det er blitt flere små husholdninger, særlig enpersonhusholdninger. Denne utviklingen henger nøye sammen med forandringer i samlivsmønsteret, men arbeidet med å studere denne sammenhengen hemmes av et utilfredsstillende datagrunnlag når det gjelder ugift samliv. Det blir antydning at veksten i antall husholdninger vil fortsette og at antallet vil ligge på om lag 2,1 millioner i år 2000.

*Ole Gulbrandsen og
Bjørn Moen*

Norske husholdninger er i endring. Vi gjennomgår og drøfter utviklingen i norske husholdningers antall og sammensetning på grunnlag av tilgjengelige datakilder. Vi ser også på hvilke faktorer som har betydd mest når det gjelder sammenhengen mellom demografiske endringer og husholdningenes utvikling.

De aller fleste mennesker lever sine liv som medlemmer av ulike former for grupper, som det er viktig å studere av flere grunner. Husholdningen er en slik gruppe. Husholdningen betyr mye for den enkelte persons levekår. Både boligstandard, inntekt og forbruk er sider ved levekårene som i all hovedsak er knyttet til husholdningen. Dessuten er de fleste forhold ved husholdningsutviklingen av interesse for planleggingsformål, kanskje særlig innen boligsektoren. Endringer i husholdningenes antall, størrelse, sammensetning, livsfase og geografiske fordeling er aspekter som er av stor betydning i denne sammenhengen.

Med utgangspunkt i folke- og boligtellingsenes definisjon av husholdning, økte antall husholdninger med 63 prosent fra 1960 til 1990. Det er en betydelig vekst sett i forhold til befolkningsutviklingen. Folketallet økte bare med 18 prosent i samme periode. Her undersøker vi hvor mange husholdninger det er i dag, hvor store husholdningene er, hvordan utviklingen har vært og hva vi kan se om framtida for norske husholdninger.

Husholdningsutviklingen er påvirket av mange faktorer

De store endringene i husholdningenes antall og størrelse henger nøye sammen med andre forandringer i samfunnet. Overgangen fra et samfunn basert på primærnæringer til industrisamfunnet og moderne pengehushold, hadde stor innflytelse på husholdningsutviklingen på slutten av forrige århundre og begynnelsen

av dette. Også i nyere tid kan forandringer i hvordan ulike gruppers økonomiske forsørgelse er organisert, forklare mye av husholdningsutviklingen. Forandringene er derfor for en stor del styrt av andre forhold enn de rent demografiske. Det betyr imidlertid ikke at demografiske forhold er uten betydning for husholdningsdannelsen. Husholdningenes antall og sammensetning er sterkt påvirket av utviklingen i samlivsetableringer og -oppløsninger, av befolkningens alderssammensetning, av barnetallet i familiene og av ungdommenes alder når de flytter hjemmefra.

Husholdninger, familier og samliv

Definisjonen av husholdning kan umiddelbart synes enkel og liketil.¹ En husholdning består i utgangspunktet av personer som bor i samme bolig, først og fremst at de har samme adresse. Men definisjonen av bolig innebærer at den har egen inngang, og dette kan noen ganger være vanskelig å avgjøre. Videre har det å ha egen adresse flere tolkninger. Dette kommer vi tilbake til.

En husholdning er ikke det samme som en familie selv om husholdningsmedlemmene som regel er knyttet sammen gjennom samliv og ved biologiske bånd (foreldre, barn og søsken). I statistikken benyttes et snevrere familiebegrep enn vi bruker i dagligtale, der en familie kan være spredt på flere husholdninger. En familie i statistikken kan bestå av seks ulike kategorier, hvor alle medlemmene må befinne seg innenfor samme husholdning; ektepar uten barn, ektepar med barn, samboere med felles barn, mor med barn, far med barn og enslig person. Registrene gir ikke grunnlag for å skille ut samboere uten felles barn som egen familietype.

En husholdning kan romme mer enn en familie, slik dette begrepet er defi-

nert i statistikken. Det er altså ingen enkel og automatisk sammenheng mellom husholdningsutviklingen og endring i antallet, og sammensetningen av familier i statistikken. I forhold til statistikkens familiebegrep framstår husholdningsbegrepet som mer funksjonelt og ofte nyttigere i analyser og i planleggingsøyemed.

Samliv omfatter både ekteskap og ugift samliv. Definisjonen av ekteskap er uproblematisk, mens definisjonen av ugift samliv er mer upresis. Ofte settes det en tidsgrense på f.eks. minst tre måneders samliv. På samme måten som for familieutviklingen, er ugift samliv et problem også når det gjelder å skaffe oversikt over husholdningene. Dette blir drøftet mer inngående nedenfor.

Hvor finnes opplysninger om husholdningsutviklingen?

Vi mangler et eget husholdningsregister i Norge.² Dette betyr at vi ikke har like god oversikt over husholdningsstrukturen som over mange andre demografiske størrelser som vi har registeropplysninger for. Hvert tiende år blir det imidlertid gjort opp status over husholdningenes antall, størrelse og sammensetning i folke- og boligtellingsene. Definisjonen av husholdning har riktignok ikke alltid vært den samme, men i de siste tellingene er det bohusholdninger som har vært utgangspunktet, dvs. at de personene som bor fast sammen i en nærmere definert boenhet, tilhører samme husholdning. I tillegg til opplysninger om antall personer i husholdningen, gir folketellingene dessuten oversikt over medlemmenes kjønn, alder og slektskapsforhold.

Også mellom folketellingsårene får vi opplysninger om husholdningene gjennom en rekke ulike undersøkelser. For eksempel inneholder mange utvalgsundersøkelser spørsmål som kartlegger husholdningen til den som

er trukket ut som intervjuperson. Disse utvalgsundersøkelsene gir derfor nyttig tilleggsinformasjon til folketellingsopplysningene, og dessuten informasjon om utviklingen i årene mellom folketellingsårene. Eksempler på slike utvalgsundersøkelser er levekårsundersøkelsene, arbeidskraftundersøkelsene, boforholdsundersøkelsene og omnibusundersøkelsene til Statistisk sentralbyrå.

Hvor mange husholdninger er det i dag?

Den siste folketellingen i Norge ble gjennomført i 1990. Det er rimelig å ta utgangspunkt i denne når vi skal gi et bilde av antall husholdninger. Ifølge folketellingen var det 1 751 000 husholdninger i Norge høsten 1990. I en beregning basert på dette materialet, er antallet anslått til 1 920 000 i 1990 (Keilman og Brunborg 1995). Beregninger basert på utvalgsundersøkelser har gitt andre tallstørrelser rundt 1990. For eksempel gav Inntekts- og formuesundersøkelsen 1990 et totaltall for husholdningene på 1 854 000, og en beregning basert på en kombinasjon av flere utvalgsundersøkelser gav en total på 1 842 000 husholdninger (Schjalm 1994).

Anslagene avviker altså med 90 000 til 170 000, eller nærmere 10 prosent på det meste. Det er grunn til å drøfte bakgrunnen for at det kan presenteres så ulike anslag. Forskjellen mellom beregningene som er omtalt, og det direkte folketellingstallet skyldes i første rekke at beregningene av ulike grunner forutsetter et langt større antall husholdninger med bare én person, særlig blant unge.

Hvorfor er det diskusjon om antall husholdninger?

Det kan synes litt merkelig at det skal være diskusjon om en så enkel størrelse som antall husholdninger, når det attpåtil finnes gode datakilder. I

realiteten er det imidlertid mange feilkilder. For det første er, som nevnt, utviklingen i ugift samliv et kompliserende element. For det andre er det til enhver tid en gruppe som er i en overgangsfase fra en husholdning til en annen - eller som kanskje i virkeligheten tilhører to husholdninger.

Uregistrert ugift samliv

De siste 20-25 årene har veksten i ugift samliv ført til at samlivsutviklingen ikke lenger er ensbetydende med ekteskapsutviklingen. Endringen i omfanget av ugift samliv de siste ti årene kompliserer dermed arbeidet med å kartlegge utviklingen både i samliv, familier og husholdninger, fordi ugift samliv ikke blir registrert i den løpende befolkningsstatistikken på samme måten som giftermål og skilsmisser.

Samlivsutviklingen er en viktig faktor bak utviklingen i antall husholdninger. Ekteparet er tradisjonelt kjernen i husholdningen. En husholdning som omfatter mer enn ett ektepar, eller en annen type familiekjerne, er det vanlig å kalle utvidet husholdning. Slike husholdninger kan være sammensatt på flere måter. Det kan dreie seg om voksne søsken som bor sammen eller par som bor sammen med en eller flere av foreldrene eller andre slektninger. Inntil 1970 utgjorde flerfamiliehusholdningene mer enn 12 prosent av alle husholdninger. I dag er de langt færre (8-10 prosent).

En type flerfamiliehusholdning oppstår når en sønn eller datter etablerer seg i ekteskap med egen familie, men blir boende i samme husholdning som foreldrene. Slike husholdninger har imidlertid ikke vært vanlig i vestlige samfunn. Det var forventet at gifte par skulle danne separat husholdning. Dette ser vi så tidlig som i folketellingen i 1801. Selv i perioden preget av boligmangel rett etter kri-

gen, var regelen at hvert par skulle etablere seg i egen husholdning. Fordelingen av hovedpersonens ekteskapelige status i 1950-tellingen viser at om lag 95 prosent av alle ektepar hadde egen husholdning. Andelen var litt høyere i byene enn i bygdene og varierte også med hovedpersonens alder, fra snaut 84 prosent i aldersgruppen 15-29 år til om lag 99 prosent i aldersgruppen 50-69 år (Statistisk sentralbyrå 1958).

Personer i overgangsfaser

I den senere tid er antallet husholdninger blitt diskutert med utgangspunkt i at definisjonen av husholdning varierer.³ I en evaluering av Folke- og bolig telling 1990 ble det pekt på forskjellen mellom "formell husholdning" og "faktisk husholdning". Fordi studenter og andre med midlertidig opphold andre steder enn på registrert adresse ofte ikke teller med som egne husholdninger, er det blitt beregnet langt flere husholdninger i 1990 enn hva tellingen viste. I dag må vi regne med at det er flere enn tidligere som har annen adresse enn den registrerte, siden flere er under utdanning. Beregninger er derfor en viktig kilde til opplysninger om husholdningstallet i dag og i årene framover (Keilman og Brunborg 1995).

Noen hører til i flere husholdninger

Folketellingene er ingen god kilde når vi vil kartlegge stabiliteten i den enkeltes husholdningssituasjon, fordi de gjennomføres så sjelden. Derimot kan Folkeregisteret gi løpende opplysninger. Det er imidlertid flere feilkilder her også. Ikke alle sender flyttemelding til registeret med det samme de har flyttet. Vi vet ikke om alle som har flyttet sammen med en partner uten å være gift, har meldt denne flyttingen til Folkeregisteret. Vi vet heller ikke om en student som jobber for å unngå studielån, har meldt adresseforandring fra foreldrenes

adresse. Det er altså usikkert hvor mange det er som unnlater eller utsetter å melde flytting.

Folkeregisteret tar heller ikke alle adresseendringer de får melding om til følge. Personer som en regner med bor bare midlertidig på en annen adresse, vil ofte fortsatt bli registrert på den gamle adressen, inntil det er åpenbart at de virkelig har skiftet bosted. Folketellingskontorene har bestemte regler for dette. Resultatet av disse reglene er at det blir vurdert i hvert enkelt tilfelle om skoleelever og studenter som er etablert i egen bolig og forsørger seg selv med egen inntekt, skal kategoriseres som egen husholdning eller inkluderes i foreldrenes.

Ofte kan flere husholdninger ha samme adresse. Det er tilfellet for de som bor i samme oppgang eller blokk. Adresseopplysninger er derfor ikke alltid nok for å bestemme om personer bor sammen i husholdninger. En er derfor avhengig av at det er gitt opplysninger av personene selv om hvem de bor sammen med og hvor de bor. I enkelte andre land er dette blitt forsøkt løst ved å innføre nummer på hver leilighet, et såkalt boligregister.

Etter hvert som det er blitt flere som er under utdanning, dels fordi flere ønsker utdanning, dels fordi arbeidsledigheten påvirker tilstrømmingen til utdanningsinstitusjonene, er det sannsynligvis også blitt flere som reelt sett bor et annet sted enn der de er registrert bosatt. Disse personene utgjør en "gråson" når antall husholdninger skal anslås. Det er naturligvis mange unge i denne gråsonen som ellers består av enkelte institusjonsboere, pendlere, ambassadepersonell, flyktninger, bostedsløse og andre.

Rent registreringstekniske forhold representerer også en feilkilde, selv om den kan forutsettes å være av liten betydning. Ved folketellingen i 1980 ble det for eksempel konstruert enkelte enpersonhusholdninger der det ikke var oppgitt boligkjenning.

Konsekvensen er at oppgavene over antall husholdninger, og hvor de befinner seg, har en usikkerhetsmargin som for en del aldersgrupper kan være av stor betydning. Vi har tidligere ikke visst så mye sikkert om størrelsen av denne gråsonen, men boforholdsundersøkelsene antyder at den omfatter rundt 100 000 husholdninger. De siste beregningene (Keilman og Brunborg 1995) viser, som vi har sagt foran, at tallet er omkring 170 000 flere husholdninger i 1990.

Faktorene bak husholdningsutviklingen

Det er altså først og fremst kartleggingen av ugift samliv og av enpersonhusholdningene som er viktig for å finne fram til et mest mulig korrekt antall husholdninger, og for å få et bilde av utviklingen. Nedenfor har vi sett nøyer på dette.

Færre ekteskap og høyere giftermålsalder

Fra midten av 1960-årene fikk vi stadig færre giftermål og økt giftermålsalder. Årlig antall giftermål avtok med ca. 30 prosent fra slutten av 1960-tallet til midten av 1980-tallet. Samtidig økte den gjennomsnittlige giftermålsalderen både for kvinner og menn. Giftermålsratene, det vil si antallet som inngår giftermål i løpet av året av alle personer i aldersgruppen, har også avtatt sterkt. Giftermålsratene for tenåringskvinner på slutten av 1980-tallet var om lag en seksdel av hva de var tyve år tidligere. For kvinner først i 20-årene var de om lag en tredel av ratene på slutten av 1960-tallet. Utviklingen i antall giftermål kunne isolert sett og under be-

stemte forutsetninger, forventes å føre til at veksten i antall husholdninger ble redusert. Utviklingen i ugift samliv har imidlertid bidratt til å oppveie en slik effekt.

Ugift samliv

På 1990-tallet har Statistisk sentralbyrå flere ganger undersøkt hvor mange personer som lever i ugift samliv, ved de såkalte omnibusundersøkelsene. Med unntak for aldersgruppen 35-39 år, har andelen samboende kvinner i aldersgruppen 25-54 år steget fra 1980-tallet og fram til 1994. Mer enn hver tredje kvinne i alderen 25-29 år levde i ugift samliv i 1994. Det er for første gang like stor andel som de gifte i samme aldersgruppe utgjør (Statistisk sentralbyrå 1995).

I disse undersøkelsene er spørsmålsformuleringen uendret og undersøkelsen gjennomføres på samme måte fire ganger i året, slik at tallene vi refererer er sammenslåtte tall. Vi kan være forholdsvis sikre på at de viser et virkelighetsnært bilde av utviklingen i ugift samliv. Samlet var det i 1994 minst 200 000 samboerpar i alderen 16-79 år. Til sammenligning var antallet gifte par (gifte kvinner, alle aldre pr. 1. januar) i 1993 nede i 873 600 og gikk ytterligere ned til 866 500 i 1994.

Ifølge Folke- og boligtelling 1980 levde om lag 50 000 par i ugift samliv. Dette tallet ble korrigert ned til 36 000 par ut fra andre opplysninger i Det sentrale personregister. Det første tallet er imidlertid interessant å merke seg, fordi det kan tolkes som et bilde av folks egen oppfatning av sitt bofellesskap, i motsetning til det "riktige" registertallet, som avspeiler hvor de var registrert bosatt. I løpet av 1980-årene steg antallet, og de ukorrigerde tallene fra Folke- og boligtelling 1990 viser at det var

130 000-136 000 samboende par på dette tidspunktet.

Det er gode grunner til å tro at selv de ukorrigerde tallene fra folketellingen viser for lave tall for ugift samliv. Blant annet Familie- og yrkesundersøkelsen 1988 og Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 tyder på det. I det hele tatt er resultatene fra ulike undersøkelser så pass forskjellige at det er vanskelig å vurdere hva som kan være det mest korrekte. Noe av årsaken til dette er at fenomenet ugift samliv ikke er klart avgrenset, slik at det er opp til den enkelte å avgjøre om han eller hun lever i ugift samliv eller ikke.

Tabell 1 viser hvordan andelen samboende kvinner varierer mellom ulike undersøkelser.

Antall husholdninger beregnet på grunnlag av folketellingen i 1990, er større enn det antallet som ble beregnet på grunnlag av utviklingen i samlivsandelene på slutten av 1980-tallet (Gulbrandsen og Moen 1990). Det er nedgang i andelene som lever i par og økning i andelen aleneboere som er hovedgrunnen til denne forskjellen. Både folketellingene og de nyere

omnibusundersøkelsene viser "samliv på retur"^{1,4} i betydelig større grad enn tidligere antatt.

Veksten i aleneboere betyr mer for husholdningsutviklingen enn før

Det er de små husholdningene som har økt i antall, og tilsvarende har det vært sterk nedgang i antall store husholdninger (tabell 2). Reduksjonen i antall husholdninger med mange medlemmer skyldes først og fremst at andelen barn i befolkningen har avtatt og at barnas fordeling på husholdninger er blitt jevnere som følge av fruktbarhetsutviklingen. I 1960 utgjorde barn i alderen 0-14 år 26 prosent av befolkningen, sammenlignet med snaut 19 prosent i 1990.

Litt forenklet kan vi dele husholdningene i tre typer; personer som bor alene uten andre i husholdningen, par med eller uten barn og med eller uten andre voksne i husholdningen, og restgruppen "andre". Utviklingen etter 1960 i disse tre husholdningsgruppene er vist i figur 1. Husholdninger med par har gått tilbake, mens andelen husholdninger med en person, aleneboerne, har vært i sterk vekst. Den enkeltfaktoren som har

Tabell 1: Andel samboende kvinner av alle kvinner i hver aldersgruppe. Prosent. 1977-1991

Aldersgruppe	Fr.U. 1977 ¹	FoB ² 1980	LKU ³ 1980	LKU 1983	LKU 1987	F&Y ⁴ 1988	BU ⁵ 1988	FoB ² 1990	LKU 1991
18-19 år	6	6	6	13	16	19	-	-	-
20-24 år	12	12	12	20	30	34	26	23	27
25-29 år	5	7	5	12	20	24	21	25	19
30-34 år	2	3	2	4	8	12	11	14	10
35-39 år	2	3	3	3	5	6	7	8	7
40-44 år	1	2	3	1	5	7	6	5	5
45-49 år	- ⁶	2	-	-	-	-	6	5	-

¹ Kilde: Fruktbarhetsundersøkelsen 1977
² Kilde: Både Folke- og bolig telling 1980 og 1990 presenterer ukorrigerde tall fra Statistisk sentralbyrå. At tallene er ukorrigerde betyr at de må oppfattes som svar på intervju om samboerform. I Det sentrale folkeregister vil antallet av dem som bor som samboere avvike fra folketellingstallene, nemlig 36 260 kvinner, og ikke 50 000, som angitt i folketellingen i 1980
³ LKU står for Levekårsundersøkelsen
⁴ Kilde: Familie- og yrkesundersøkelsen
⁵ BU står for Boforholdsundersøkelsen 1988
⁶ " - " betyr her "ikke tallfestet"

Tabell 2: Husholdninger i alt og av ulik størrelse. 1960-1990

Antall personer	1960	1970	1980	1990
I alt	1 077 169	1 296 760	1 523 512	1 751 361
1 person	153 145	274 081	425 736	601 089
2 personer	250 503	328 905	393 790	459 783
3 personer	227 902	243 491	248 606	265 881
4 personer	217 752	231 487	272 772	280 068
5 personer	124 686	132 269	125 787	111 614
6 personer eller flere	103 181	86 527	56 821	32 917

betydd mest for den raske veksten i antall husholdninger er økningen i antall enpersonhusholdninger. Antallet er blitt neste firedoblet siden 1960.

Antall husholdninger som består av par, er beregnet ved å dele antallet gifte kvinner og menn på to. I tillegg er det gjort anslag for antall husholdninger som består av ugifte samboere. Denne beregningen gir et tilnærmet tall for parhusholdninger. Noen av parhusholdningene vil dessuten

inneholde andre voksne personer, f.eks. foreldre, men dette er det ikke tatt hensyn til i denne enkle grupperingen. I de siste par tiårene er det, som nevnt, gjennomgående blitt stadig færre som bor sammen med andre voksne enn samboer eller ektefelle.

Den tredje husholdningskategorien, som vi her har kalt "andre", består for en stor del av enslige forsørgere. Antall husholdninger som består av enslige forsørgere, har økt sterkt de siste årene og utgjorde 168 000 husholdninger ved utgangen av 1990 (Statistisk sentralbyrå 1991). To år tidligere var antallet 138 000. Det er imidlertid sannsynlig at antallet i begge tilfeller er for høyt, fordi det ikke er tatt hensyn til at det i noen av disse familiene inngår en samboer. Slike familietyper blir bare registrert i statistikken dersom samboerne har felles barn.

Det er blitt færre flerfamiliehusholdninger de siste 20 årene. I 1970 var det 156 000 husholdninger med to eller flere familier, f.eks. ektepar med foreldre. Det representerte 12 prosent av antallet husholdninger. I 1980 var andelen sunket til 8 prosent, men hadde økt på nytt til 9,6 prosent i 1990 fordi samboere regnes som flerfamiliehusholdning i tellingene (to familier med en person).

Antall husholdninger økte med vel 219 000 på 1960-tallet. I alt 55 prosent av denne økningen skyldtes

vekst i antall enpersonhusholdninger og 36 prosent skyldtes vekst i antall topersonhusholdninger.

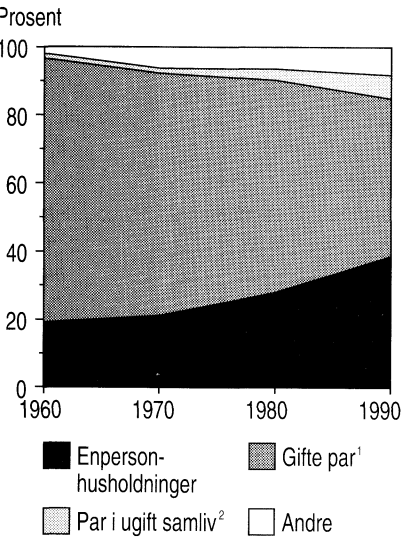
Også i perioden etter 1970 har veksten i antall enpersonhusholdninger vært den dominerende faktoren bak veksten i antall husholdninger. I alt 67 prosent av den totale veksten på 1970-tallet, og 79 prosent på 1980-tallet, kan føres tilbake til utviklingen i antall aleneboere. Mellomstore husholdninger, med tre til fire personer, har også økt i antall som på 1960-tallet, men endringene har vært betydelig mindre og betyr følgelig også mindre for utviklingen i det totale antallet. De store husholdningene med seks eller flere medlemmer har det blitt færre av i hvert tiår etter 1960.

Utviklingstrekk bak veksten i antall aleneboere

I 1960-årene var det først og fremst endring i hvordan de eldre fordeler seg på ulike husholdningstyper, som forklarer veksten i antall enpersonhusholdninger. Vi har å gjøre med en atferdsendring som kan knyttes til at eldre fikk bedre og mer forutsigbar økonomi, spesielt som følge av utbyggingen av trygdesystemet. Utviklingen er dermed ikke en direkte konsekvens av demografisk utvikling, men indirekte er den en følge av befolkningsutviklingen med sterk vekst i antall eldre. Tendensen til å bo alene var ikke sterkest blant de aller eldste, men i gruppen 50-74 år (Gulbrandsen 1992).

Utviklingen i befolkningens samlivsvaner på 1960-tallet førte på sin side til at antallet potensielle enpersonhusholdninger avtok. Ekteskapsalderen var lav og synkende i første halvdel av tiåret, slik at den perioden de unge kunne bo alene etter at de flyttet hjemmefra og til de giftet seg/inn gikk samliv, var kort. Skilsmisene var få og betydde trolig lite for øknin-

Figur 1: Husholdningstyper i Norge. 1960-1990

¹ Gifte par er her antall gifte kvinner
² Par i ugift samliv er anslått årene før 1990 og basert på omnibustall i 1990
Kilder: Keilman og Brunborg 1995 og Folke- og bolig telling 1990

gen i husholdningstallet, selv om antallet var økende.

I 1970-årene fortsatte økningen i andelen av de eldre som bodde alene. Økningen var sterk, og på grunnlag av 1980-tellingen ble det antydnet at veksten i antall enpersonhusholdninger blant eldre snart hadde nådd en øvre grense (Moen 1989). Dette viste seg å være uriktig, som omtalt i neste avsnitt. Samtidig økte også andelen som bodde alene i andre aldersgrupper, både blant de unge, som i mange tilfeller bodde alene i en periode før samliv, og blant de noe eldre, som bodde alene etter samlivsbrudd. Den demografiske endringsprosessen med senere samlivsetablering og flere samlivsbrudd bidro til økningen i det totale antall husholdninger.

I 1980-årene fortsatte økningen i andelen eldre som bodde alene. I 1990 bodde 98 prosent av aldersgruppen 70-79 år alene, dersom de ikke var gift/samboende eller levde i institusjon (Gulbrandsen 1992).

Om denne utviklingen ikke hadde nådd en øvre grense for de eldre rundt 1980, er det ganske klart at dette har skjedd rundt 1990. Utviklingen i antallet aleneboere blant eldre vil heretter kunne beregnes ganske nøyaktig ved å ta utgangspunkt i fordelingen på ekteskapelig status - forutsatt at det ikke skjer store endringer i inntektsforholdene blant eldre.

I tillegg økte fortsatt tendensen til å bo alene i andre aldersgrupper; en videreføring av utviklingstrekkene på 1970-tallet.

Nye trekk har også kommet til. På 1980-tallet er den enkeltes husholdningsutvikling blitt mindre stabil og det kan registreres flere skifter i husholdningssituasjon enn tidligere. De som bor på annen adresse enn den

registrerte bosatt, har økt i antall etter hvert som stabiliteten i husholdningssituasjonen har blitt mindre.

Konklusjon

Befolkningens nye levevaner gjør det mer påtrengende å ta hensyn til det faktiske antallet husholdninger, og ikke bare det formelle antallet. Vi regner med at antall husholdninger lå i nærheten av det beregnede tall på 1,92 millioner i 1990, og har økt en del siden da.

Det er vanskelig å komme helt til bunns i disse problemene fordi det ikke er avgjort hva en skal legge i "å bo på en adresse", fordi en bolig kan være vanskelig å avgrense, og fordi flyttemeldinger ikke er noe automatisk varslingssystem, men et menneskelig signal med feilmuligheter.

Det er i pakt med virkeligheten å godta at noen ikke kan plasseres i bestemte husholdninger eller boliger, f.eks. en ung person som dels bor hos foreldrene, dels med en samboer.

I framtida regner vi med en fortsatt økning i antall personer som bor alene samtidig som antall husholdninger vil øke ytterligere, men ikke i samme høye takt som tidligere. Når vi holder oss til beregningen av faktiske husholdninger, vil vi anta at antallet i år 2000 vil ligge i underkant av 2,1 millioner. Det tilsvarer en årlig økning på ca. 17 000 i gjennomsnitt på 1990-tallet.

1. Husholdninger kan deles i private husholdninger og felleshusholdninger, som regel institusjoner. I denne artikkelen er det bare tale om private husholdninger. Det er flere definisjoner av husholdning, vi holder oss her til bolighusholdninger. Definisjoner av husholdning og familier står i Statistisk sentralbyrås publikasjoner bl.a. i hefter fra folke- og boligtellingsene, sist i 1990.

2. Det er heller ikke uproblematisk å holde et husholdnings- eller boligregister oppdatert til enhver tid. Det kan lett oppstå feil, som for

eksempel når flyttinger ikke blir meldt i tide eller ikke meldt i det hele tatt.

3. I Folke- og bolig telling 1990 - Evaluering. Innstilling fra utvalg som har vurdert tellingen. Notater, Statistisk sentralbyrå, 1994. Se sidene 65 (Gulbrandsen, Byggforsk) og 86 (Schjalm, Statistisk sentralbyrå).

4. Endringstallene for samlivsutviklingen varierer med datakilde. Samliv på retur ble antydnet i arbeider fra tidlig på 1980-tallet av Ole Gulbrandsen. Han viste bl.a. til tilsvarende utvikling i Sverige.

Litteratur

Gulbrandsen, Ole og Bjørg Moen (red.) (1990): *Husholdninger: data og definisjoner*. Rapport fra et seminar i desember 1989. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo.

Gulbrandsen, Ole (1992): *Å bo alene*. Prosjektrapport 94. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo.

Keilman, Nico og Helge Brunborg (1995): *Household projections for Norway, 1990-2020. Part I: Macrosimulations*. Rapport 95/21. Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.

Moen, Bjørg (1989): *Husholdningsstørrelse og -sammensetning 1960, 1970, 1980. Noen utvalgte alderstrinn*. Rapport 89/15. Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.

Schjalm, Arnfinn (1994): Notat til Utvalget til vurdering av Folketellingen om kvalitetsundersøkelsen til FoB 90 (KU) i Folke- og bolig telling 1990 - Evaluering. Innstilling fra et utvalg som har vurdert tellingen. Notater 94/3. Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1958): *Folketellingen 1. desember 1950 Niende hefte Husholdningenes sammensetning*. NOS XI 330, Oslo.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Befolkningsstatistikk 1990 Hefte III Oversikt*. NOS C 58 Oslo-Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå (1995): *Ukens statistikk* nr. 6. Oslo-Kongsvinger.

Ole Gulbrandsen er forsker ved Norges byggforskningsinstitutt.

Bjørg Moen er rådgiver hos administrerende direktør i Statistisk sentralbyrå.